

УДК 351

Дегтяр А. О.,

завідувач кафедри менеджменту і адміністрування Харківської державної академії культури Міністерства культури України, доктор наук з державного управління, професор, м. Харків;

Бублій М. П.,

доцент кафедри економіки праці та управління персоналом ХарРІ НАДУ, к.держ.упр., доцент, м. Харків.

ФУНКЦІОНАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. В статті узагальнено наукові підходи до визначення функціональної обумовленості механізмів державного управління та наведено функції державного управління, сформульовано напрямки подальших досліджень у цьому напрямку.

Ключові слова: державне управління, механізми державного управління, функції управління, управлінська система.

Дегтяр А. О.,

заведующий кафедрой менеджмента и администрирования Харьковской государственной академии культуры Министерства культуры Украины, доктор наук по государственному управлению, профессор, г. Харьков;

Бублий М. П.,

доцент кафедры экономики труда и управления персоналом ХарРІ НАГУ, к.гос.упр., доцент, г. Харьков.

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ОБУСЛОВЛЕННОСТЬ МЕХАНИЗМОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

Аннотация. В статье обобщены научные подходы к определению функциональной обусловленности механизмов государственного управления и приведены функции государственного управления, сформулированы направления дальнейших исследований в этом направлении.

Ключевые слова: государственное управление, механизмы государственного управления, функции управления, управленческая система.

Diehtiar A. O.,

Head of Department of management and administration of Kharkiv state Academy of culture, Ministry of culture of Ukraine, Doctor of Public Administration, Full Professor, Kharkiv;

Bubliy M. P.,

Associate Professor of Personnel Management and Labour Economy Department, PhD in Public Administration, KRI NAPA, Associate Professor, Kharkiv.

THE FUNCTIONAL DEPENDENCE OF MECHANISMS OF STATE CONTROL

This article summarizes the scientific approaches to the definition of the functional condition of the governance mechanisms and the functions of public administration, directions of further research in this direction.

Keywords: public administration, public management, management functions, management system.

Постановка проблеми. Зміст державного управління проявляється через характер функцій, які реалізуються у процесі управління. Отже, відсутність у повній мірі адекватних сучасному стану суспільства загальнотеоретичних розробок проблем реалізації основних функцій держави утворює прогалину у вітчизняній науці державного управління та державознавстві, без заповнення котрих зостанеться нерозв'язаною ціла низка завдань, пов'язаних із оптимізацією процесу розбудови України як сучасної європейської держави. Зазначене зумовлює як необхідність теоретичного узагальнення та певного переосмислення накопичених поглядів щодо напрямку державної діяльності, так і потребу у виробленні чіткого категоріально-методичного апарату дослідження функцій держави, формуванні теоретичних положень про перспективи їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі концептуальні засади механізмів державного управління висвітлено в працях провідних вітчизняних та зарубіжних учених у галузі управління: І. Алексєєва, Г. Атаманчука, В. Бакуменка, В. Колпакова, О. Коротич, М. Круглова, А. Омельченка, О. Орлова, О. Рябченко, П. Надолішнього, Н. Нижник, В. Олуйка, Л. Юзькова. Віддаючи належне їх науковим напрацюванням з цієї проблематики, слід зауважити, що дослідження з функціональної обумовленості механізмів державного управління ще не має системного характеру.

Формулювання цілей статті. Ціллю даної статті є узагальнення наукових підходів до визначення функціональної обумовленості механізмів державного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне управління – це форма й основний різновид соціального управління, соціально-політична функція держави, зумовлена об'єктивними потребами забезпечення цілісності суспільства, його функціонування й поступального розвитку [3, с. 10].

Набуло поширення також визначення державного управління як практичного, організуючого і регулюючого впливу держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її впорядкування, збереження або перетворення, що спирається на її владну силу – тобто трактування державного управління як владного впливу держави на суспільну систему [0, с. 21].

Тут ми бачимо поєднання в логічну цілісність таких елементів: держави як системно організованого суб'єкта управління; суспільної життєдіяльності людей, що сприймає керівні впливи і реагує на них; самих керівних впливів, що створюють активні взаємозв'язки між державою і суспільством.

Для державного управління системне уявлення його компонентів, елементів та їх взаємозв'язків має принципове теоретичне і методологічне значення. Тільки наявність системності додає управлінню необхідної погодженості, координації, субординації, певної цілеспрямованості, раціональності й ефективності.

Визначення системи як цілого, що складається з окремих частин, доповнюється більш змістовним поняттям системи як сукупності взаємозв'язаних і розташованих у певній послідовності елементів. У самому визначенні враховується якісна особливість системи – те, що між елементами існують стійкі зв'язки, прямі і зворотні, взаємозв'язки і взаємозалежності. Тому системне дослідження виявляє характер цих взаємозв'язків і взаємозалежностей, і насамперед тих з них, що виконують системоутворюючу роль.

Наявність системоформуючих факторів в безлічі елементів системи обумовлює ще одну її властивість – організацію і передбачає можливість її створення. Для існування системи необхідне формування впорядкованих зв'язків, тобто певних механізмів управління.

Застосування системного підходу до управління дозволяє розглянути його як систему, що складається з керуючої та керованої підсистем, між якими існує постійна взаємодія та визначити роль та місце механізмів державного управління.

Згідно структурного підходу до дослідження державного управління В. Колпаковим, були визначені основні компоненти управлінської системи, до яких належать:

- суб'єкт управління, тобто джерело керуючого впливу, той, хто управляє, виконує функції керівництва і впливає на об'єкт з метою переведення його у новий стан;
- об'єкт управління, тобто те, на що спрямовано керуючий вплив суб'єкта; що функціонує під цим впливом;
- керуючий вплив, тобто комплекс цілеспрямованих і організуючих команд, заходів, прийомів, методів, за допомогою яких здійснюється вплив на об'єкт і досягаються реальні зміни у ньому;
- зворотні зв'язки, тобто інформація для суб'єкта про результативність керуючого впливу та зміни в об'єкті [8, с. 18].

Слід зазначити, що саме суб'єкт і об'єкт утворюють у рамках управлінської системи дві підсистеми або так звані основні частини – ту, яка управляє, і ту, що управляється. Суб'єкт і об'єкт управління також являють собою складні системи, що складаються із певних структурних елементів. Так, суб'єкт управління, який виступає системою, яка управляє, має свої внутрішні елементи – об'єкти управління. В об'єкті управління, який являє собою систему, що управляється, для даного суб'єкта управління є також свої внутрішні елементи – об'єкти управління, для яких він вже є не об'єктом, а суб'єктом управління. Отже, можна говорити в даному випадку про так звані рівні управління.

Суб'єкт тісно пов'язаний з об'єктом. Взаємозв'язок цих елементів полягає в тому, що структуру та зміст діяльності суб'єкта визначає об'єкт.

Суб'єкт управління може бути індивідуальний і колективний.

Індивідуальний суб'єкт – це керівники, які наділені правами і функціями прийняття управлінських рішень, керівництва соціальними процесами. Колективний суб'єкт складається із керівних осіб, які об'єднані в єдину ієрархічну систему і діють від імені управляючого органу. Колективний суб'єкт управління очолює різні складні системи управління [11, с. 87].

Вплив об'єкта управління на суб'єкт управління утворює третій елемент системи управління – зв'язок між ними. Також потрібно відзначити, що керуючий вплив на об'єкт здійснюється за допомогою механізмів державного управління.

Будь-які об'єкти і суб'єкти управління розглядаються як взаємопов'язані сукупності їх елементів. У цьому зв'язку важлива роль у системах відводиться системоутворюючих зв'язків, які виступають характеристиками внутрішнього і зовнішнього взаємодії системи в цілому і складових її елементів. Саме вони сприяють безперебійній, чіткій роботі всієї системи. Так, система державного управління підтримує постійні зв'язки з суспільством. Ці відносини перебувають у постійних прямих і зворотних зв'язках один з одним.

Причинно-наслідковий взаємозв'язок, на нашу думку, доцільно розглядати у двох напрямках – прямому та зворотному. Прямий зв'язок – це безпосередня пряма комунікація та дія або подія, за якої, залежно від причини, маємо певний наслідок. Зворотний зв'язок в широкому розумінні означає відгук у відповідь, реакцію на будь-яку дію або подію. Він є основою саморегулювання і розвитку систем, пристосування до змінних умов їх функціонування [6, с. 229].

Потрібно відзначити, що важливою складовою як системи управління державними закупівлями так і державного управління загалом, є зворотний зв'язок. В. Бакуменко та Ю. Сурмін розглядають його, як вплив результатів функціонування системи державного управління на характер цього функціонування [6, с. 259].

Суб'єкт управління є складовою частиною системи і має на неї прямий вплив. Система є об'єктом управління і здійснює зворотний вплив на суб'єкт.

Згідно з функціональним підходом дослідження, державне управління, визначається як інтегральна сума його функцій, причому кількість і зміст функцій кожен фахівець бачить по-своєму.

Функції управління є основою для формування керуючої системи (суб'єкта управління) та взаємодії її компонентів, а також визначають сутність і зміст управлінської діяльності на всіх рівнях і етапах управління. Не знаючи цього, визначити резерви і можливості такої діяльності, оцінити її ефективність неможливо.

Поняття «функція» (від латинського *funktio* – виконання, здійснення) характеризує діяльність, роботу, зовнішній прояв властивостей якого-небудь суб'єкта в даній системі відносин [16, с. 786], роль, призначення того чи іншого виконавчого органу, будь-якої системи у реалізації цілей.

Функція, у загальному випадку, означає діяльність, обов'язковість, роботу, зовнішній прояв властивостей об'єкту у даній системі відносин [15, с. 1431].

Функцію можна розглядати як категорію, яка не пов'язана із конкретними суб'єктами управлінської діяльності – поняття «функція» відноситься і до управління взагалі, і до державного управління, зокрема. Стосовно управління функція є зовнішнім проявом властивостей державного управління у сучасній системі суспільних відносин. У спеціальній літературі функції управління розглядаються як дії, види, напрямки діяльності суб'єкту управління відносно об'єкта [12, с. 40]. Саме функції управління складають основу управлінських зв'язків між суб'єктом та об'єктом. Ця основа реальна, силова, цілеспрямована, має організуючий та регулюючий вплив на кероване явище, відносини.

Функції управління мають такі основні властивості:

- є зовнішнім проявом властивостей об'єкту;
- мають цілеспрямований, уособлений та самостійний характер;
- є об'єктивно необхідними для здійснення процесу управління;
- реалізуються певними методами;
- характеризують зміст управлінської діяльності [14, с. 22].

А. Кендюхов робить наступне узагальнення щодо функцій: «під функцією управління слід розуміти об'єктивно необхідний вид управлінської діяльності, який є продуктом процесу поділу та спеціалізації праці у сфері управління, виражається у цілеспрямованому впливі суб'єкта на керований об'єкт і органічно зв'язаний з організаційною структурою управління та іншими функціями управління» [7, с. 34].

Щодо функцій державного управління І. Алексєєв пропонує їх розділити на загальні (державне нормування, державний контроль та аналіз, державне прогнозування та планування, державне стимулювання, державне регулювання та координація) і спеціальні (державне регулювання економіки, державне прогнозування та планування соціально-економічного розвитку, державний фінансовий контроль тощо [0, с. 44].

О. Орлов стверджує, що вся наука державного управління створена заради забезпечення нижченаведених специфічних функцій і наводить їх: онтологічна (визначає сутність причинно-наслідкових залежностей і пояснює сутність істотних характеристик державно-управлінських процесів), гносеологічна (полягає у виробленні наукових концепцій, доктрин, понять, категорій, прийомів і способів), евристична (відкриває нові закономірності в розвитку державно-управлінських відносин і інститутів), прогностична (передбачає ті чи інші зміни в державно-управлінській діяльності, визначення тенденцій розвитку модусу суспільного життя, висуває гіпотези про його розвиток), методологічна (формується система понять і категорій, прийомів, методів і процедур), ідеологічна (систематизує ідеї та цінності), організаційно-прикладна (полягає в перетворенні, реформуванні, розвитку державного

управління, в розробці рекомендацій і пропозицій щодо вирішення актуальних проблем державного будівництва), прикладна, а також виділяє ще дві спеціальні функції: статусну (формує понятійно-категоріальний апарат і методологічний інструментарій, необхідний для дальшого освоєння системи державно-управлінських знань) та узагальнюючу (на завершальному етапі вивчення за допомогою теорії державного управління узагальнює отримані знання з множини наук, що забезпечують процеси державного управління та дозволяє отримати цілісне знання про державне управління) [13, с. 50-51]. Ці функції притаманні науці державного управління.

Відповідно до відомого положення діалектики зміст і форма будь-якого явища є взаємозалежними та взаємопов'язаними. Тому якщо зміст державного управління реалізується через функції, а форма управління через структуру управління, то склад функцій і структура управління є взаємозалежними та взаємопов'язаними.

Отже, ще одним важливим елементом механізму є організаційна структура управління, яка впорядковує процес управління і взаємодію ланок, встановлює підпорядкованість, розподіляє відповідальність.

Функції управління реалізуються шляхом застосування відповідних методів, важелів та інструментів управління. Метод, як відомо, означає спосіб для досягнення будь-якої мети.

Що стосується важелів, то у науковій літературі панує неузгодженість і плутанина у розумінні суті методу та важеля. На нашу думку, важіль – це спосіб дії при використанні певного методу. Важелі можуть бути економічні, фінансові, правові тощо. Своєю чергою важелі можуть поділятися на групи. Наприклад, до фінансових важелів можна віднести прогнози, інвестиції, кредити, оренду, лізинг, ціну, податок тощо.

Для реалізації управлінської діяльності застосовуються певні інструменти, до яких, на нашу думку, належать управлінські (соціальні) технології і процедури. Ці інструменти допомагають забезпечити високу ефективність функціонування механізму державного управління, сприяти досягненню поставлених цілей.

Отже, функції державного управління – конкретні види керуючих дій держави (у особі відповідних органів, посадових осіб), відмінних одне від одного за предметом, змістом та способом впливу керуючого суб'єкту на керований об'єкт [14, с. 25].

Саме поняття механізму управління досліджувалося науковцями досить ґрунтовно. Але, незважаючи на певну близькість поглядів, в управлінській науці сьогодні не існує сталого поняття механізму державного управління та єдиного підходу у визначенні його структури та складових елементів.

Як свідчить аналіз наукової літератури, механізм управління розглядали з погляду соціального і державного управління. Щодо механізму державного управління можна виділити кілька підходів. Так, Г. Атаманчук розглядає його

як складну систему державних органів, організованих відповідно до визначених принципів для здійснення завдань державного управління [2, с. 153]. У словнику-довіднику з державного управління механізм державного управління визначається як практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей [5, с. 116]. На думку Л. Юзькова, механізм державного управління – це організація практичного здійснення державного управління у вигляді виконавчо-розпорядчої діяльності [17, с. 57-59]. М. Круглов розглядає це поняття в контексті стратегічного управління. На його думку механізм управління – сукупність економічних, мотиваційних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу суб'єктів управління та впливу на їхню діяльність, що забезпечують узгодження інтересів учасників управління [10, с. 50].

З метою формування більш чіткого визначення поняття механізму державного управління Н. Нижник визначила його складові [4, с. 235-245]; П. Надолішній проаналізував організаційно-функціональну структуру державного управління та принципи її формування [3, с.113-130].

Отже, механізм державного управління є складним і системним утворенням, яке органічно поєднує в собі різні складові: економічні, мотиваційні, організаційні, політичні і правові.

Аналіз науково-теоретичних джерел дозволяє дійти висновків, що ефективно вирішення завдань управління, вплив на суспільні відносини, керівництво суспільними процесами забезпечує система органів державного управління, що виступає суб'єктом управління. Таким чином, саме система органів державного управління виступає основним складовим елементом механізму державного управління.

У словнику-довіднику за редакцією В. Князева та В. Бакуменка «згідно з характером факторів впливу виокремлюють політичні, економічні, соціальні, організаційні та правові механізми» [5, с. 117]. Але деякі науковці, як О. Коротич, доповнюють та дещо видозмінюють дане твердження. Наприклад, можливе введення економічних санкцій щодо країни, аби вона прийняла певні політичні рішення, – тоді метод чи механізм (якщо буде застосований комплекс подібних методів) буде економічним, а фактор впливу – політичним. Можна також застосувати правові обмеження до організації, що використовує недобросовісну конкуренцію, – тоді метод (механізм) буде правовим, а фактор, на який здійснюється вплив (конкурентне середовище) – економічним. Отже, за О. Коротич, вид механізму визначається не факторами, на які здійснюється вплив, а методами впливу, що застосовуються [9, с. 25].

Отже, механізм державного управління є завжди конкретним і здійснюється з використанням наявних ресурсів для забезпечення реального безперервного організаційного, правового та контролюючого впливу на суспільство, що ґрунтується на об'єктивних законах, базових принципах,

цільовій спрямованості, функціональній визначеності з використанням відповідних методів, орієнтованих на досягнення мети.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Таким чином, механізми державного управління передбачають спосіб досягнення поставленого завдання у визначені терміни через вплив суб'єкта (переважно держави в особі її органів – державне управління) на визначений об'єкт. Виходячи з викладеного, механізми державного управління можуть бути правові, економічні, організаційні, контрольні, інформаційні, комплексні і т.д. Дані механізми можуть використовувати власні методи, засоби та інструменти впливу. Тобто держава, виконуючи ту чи іншу функцію, впливає на суспільні та економічні процеси через посередництво специфічних механізмів, реалізація яких обов'язково функціонально обумовлена.

Подальші напрямки дослідження будуть корисними в царині теоретичного обґрунтування інструментарію науки державного управління, індикаторів ефективності застосування прикладної функції державного управління.

Список використаних джерел:

1. Алексеев И. Функции та об'єкти державного управління / И. Алексеев // Актуальні проблеми державного управління : [наук. зб.]. - Вип. 6. – Одеса : ОФ УАДУ, Оптімум, 2001. – С. 40-46.
2. Атаманчук Г.В. Государственное управление: (организационно-функциональные вопросы): учеб. пособ. / Г.В. Атаманчук – М. : ОАО «НПО» Экономика, 2000. – 302 с.
3. Бакуменко В.Д. Теоретичні та організаційні засади державного управління: навч. посіб. / В.Д. Бакуменко, П.І. Надолішній. – К. : Міленіум, 2003. – 256 с.
4. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: Навч. посібн. / За заг. ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйка. – Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2002. – 352 с.
5. Державне управління: Словн.-довід. / Уклад.: В.Д. Бакуменко (кер. творчого кол.), Д.О. Безносенко, І.М. Варзар, В.М. Князев, С.О. Кравченко, Л.Г. Штика – К.: УАДУ, 2002. – 228 с.
6. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; [За ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна]. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
7. Кендюхов О. Сутність і зміст організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства / О. Кендюхов // Економіка України. – 2014. – №2 – С. 33 – 41.
8. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підруч. / В.К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 736 с.
9. Коротич О.Б. Державне управління регіональним розвитком України: монограф. / О.Б. Коротич. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2006. – 220с.
10. Круглов М. И. Стратегический менеджмент. учеб. для вузов / Н.Ю. Круглова, М.И. Круглов – М.: РДЛ, 2003. – 464 с.
11. Марков М. Теория социального управления / М. Марков; [Пер. с болг. О.И. Попова]. – М. : Прогресс, 1978. – 447 с.
12. Омельченко А.В. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні / А.В. Омельченко. – К. : Юрінком, 2009. – 288с.
13. Орлов О.В. Функційна складова концептуальної моделі теорії державного управління / О.В. Орлов // Актуальні проблеми державного управління. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2012. – № 2. – С. 49-57.

14. Рябченко О.П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин: монограф./ О.П. Рябченко. – Х. : Ун-т внутрішніх справ, 1999. – 304 с.
15. Советский Энциклопедический Словарь. – М.: «Советская Энциклопедия», 1983. – 1600 с.
16. Универсальный энциклопедический словарь. – М.: Большая российская энциклопедия, 2000. – 786 с.
17. Юзьков Л.П. Государственное управление в политической системе развитого социализма / Л.П. Юзьков. – К. : Вища шк., 1983. – 156 с.

References:

1. Aliksieiev I. Funktsii ta ob'iekty derzhavnoho upravlinnia / I. Aliksieiev // Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia : [nauk. zb.]. - Vyp. 6. – Odesa : OF UADU, Optimum, 2001. – S. 40-46.
2. Atamanchuk H.V. Hosudarstvennoe upravlenye: (orhanyzatsyonno-funktsyonal'nye voprosy): ucheb. posob. / H.V. Atamanchuk – М. : ОАО «NPO» Ekonomyka, 2000. – 302 p.
3. Bakumenko V.D. Teoretychni ta orhanizatsijni zasady derzhavnoho upravlinnia: navch. posib. / V.D. Bakumenko, P.I. Nadolishnij. – К. : Milenium, 2003. – 256 p.
4. Derzhavne upravlinnia v Ukraini: naukovi, pravovi, kadrovi ta orhanizatsijni zasady: Navch. posibn. / Za zah. red. N.R. Nyzhnyk, V.M. Olujka. – L'viv: Nats. un-t «L'vivs'ka politekhnika», 2002. – 352 p.
5. Derzhavne upravlinnia: Slovn.-dovid. / Uklad.: V.D. Bakumenko (ker. tvorchoho kol.), D.O. Beznosenko, I.M. Varzar, V.M. Kniازهv, S.O. Kravchenko, L.H. Shtyka – К.: UADU, 2002. – 228 p.
6. Entsyklopedychnyj slovnyk z derzhavnoho upravlinnia / uklad. : Yu.P. Surmin, V.D. Bakumenko, A.M. Mykhnenko ta in.; [Za red. Yu.V. Kovbasiuka, V.P. Troschyns'koho, Yu.P. Surmina]. – К. : NADU, 2010. – 820 p.
7. Kendiukhov O. Sutnist' i zmist orhanizatsijno-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia intelektual'nym kapitalom pidpriemstva / O. Kendiukhov // Ekonomika Ukrainy. – 2014. – №2 – pp. 33 – 41.
8. Kolpakov V.K. Administratyvne pravo Ukrainy: pidruch. / V.K. Kolpakov. – К. : Yurinkom Inter, 2013. – 736 p.
9. Korotych O.B. Derzhavne upravlinnia rehional'nym rozvytkom Ukrainy: monohraf. / O.B. Korotych. – Kh. : Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr», 2006. – 220s.
10. Kruhlov M. Y. Stratehycheskyj menedzhment. ucheb. dlia vuzov / N.Yu. Kruhlova, M.Y. Kruhlov – М.: RDL, 2003. – 464 p.
11. Markov M. Teoryia sotsyal'noho upravleniya / M. Markov; [Per. s bolh. O.Y. Popova]. – М. : Prohress, 1978. – 447 p.
12. Omel'chenko A.V. Pravove rehuliuвання inozemnykh investysij v Ukraini / A.V. Omel'chenko. – К. : Yurinkom, 2009. – 288p.
13. Orlov O.V. Funktsijna skladova kontseptual'noi modeli teorii derzhavnoho upravlinnia / O.V. Orlov // Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia. – Kh. : Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr», 2012. – № 2. – S. 49-57.
14. Riabchenko O.P. Derzhava i ekonomika: administratyvno-pravovi aspekty vzaiemovidnosyn: monohraf./ O.P. Riabchenko. – Kh. :Un-t vnutrishnikh sprav, 1999. – 304 s.
15. Sovetskyj Entsyklopedycheskyj Slovar'. – М.: «Sovetskaia Entsyklopedyia», 1983. – 1600p.
16. Unyversal'nyj entsyklopedycheskyj slovar'. – М.: Bol'shaia rossyjskaia entsyklopedyia, 2000. – 786 p.
17. Yuz'kov L.P. Hosudarstvennoe upravlenye v polytycheskoj systeme razvytoho sotsyalyzma / L.P. Yuz'kov. – К. : Vyscha shk., 1983. – 156 p.

Рецензент: Бакуменко В.Д., д.держ.упр., професор